

Kaiken alkuperä Heideggerin myöhäisfilosofiassa

Esitelmä Luonnonfilosofian seurassa
28.11.2023

Eero Rauhala, Dos.
Fysiikan osasto
Helsingin yliopisto

Eero.Rauhala@gmail.com

Aristoteles (384-322 eaa), *Metafysiikka*, kirja II, luku 3:

”Kuulijoiden tottumukset vaikuttavat luentojen vastaanottamiseen.

Haluamme kuulla sellaista, mihin olemme tottuneet, ja mikä siitä poikkeaa, tuntuu erilaiselta, asiantuntemattomalta ja oudolta tottumattomuutemme vuoksi ...”

Martin Heidegger (1889 – 1976), esitelmässä
Aika ja oleminen v. 1962:

Paul Kleen maalaukset

Georg Trakl'in runot

Werner Heidenbergin teoreettinen fysiikka

eivät ole välittömästi käsitettävissä.

Oleminen on näiden kaikkien perustana.

Kuinka sekään voisi olla helposti ymmärrettävissä?

Tiivistelmä

- Kaiken alku myyteissä ja kosmologiassa
- Tieteellinen vs. filosofinen asenne
- Heidegger ja olemisen ongelma
- Oleva, olio ja oleminen
- Olevaksi tuleminen, läsnäolevan alkuperä
- Olevan todellisuus avoimuutena
- Olevan kontekstuaalinen ainutkertaisuus
- Oleminen ja ajattelu – sama

Kaiken alku

Kaiken alku on ikiaikainen mysteeri

Muinaisissa luomismyyteissä voidaan erottaa kaksi suurta kosmogonista periaatetta:

- Maailman tyhjästä luominen
- Kaaoksen järjestäminen kosmokseksi

Näiden perus-
prinsiippien voidaan
ajatella näkyvän
edelleen luonnon-
tieteessä, teologiassa,
filosofiassa

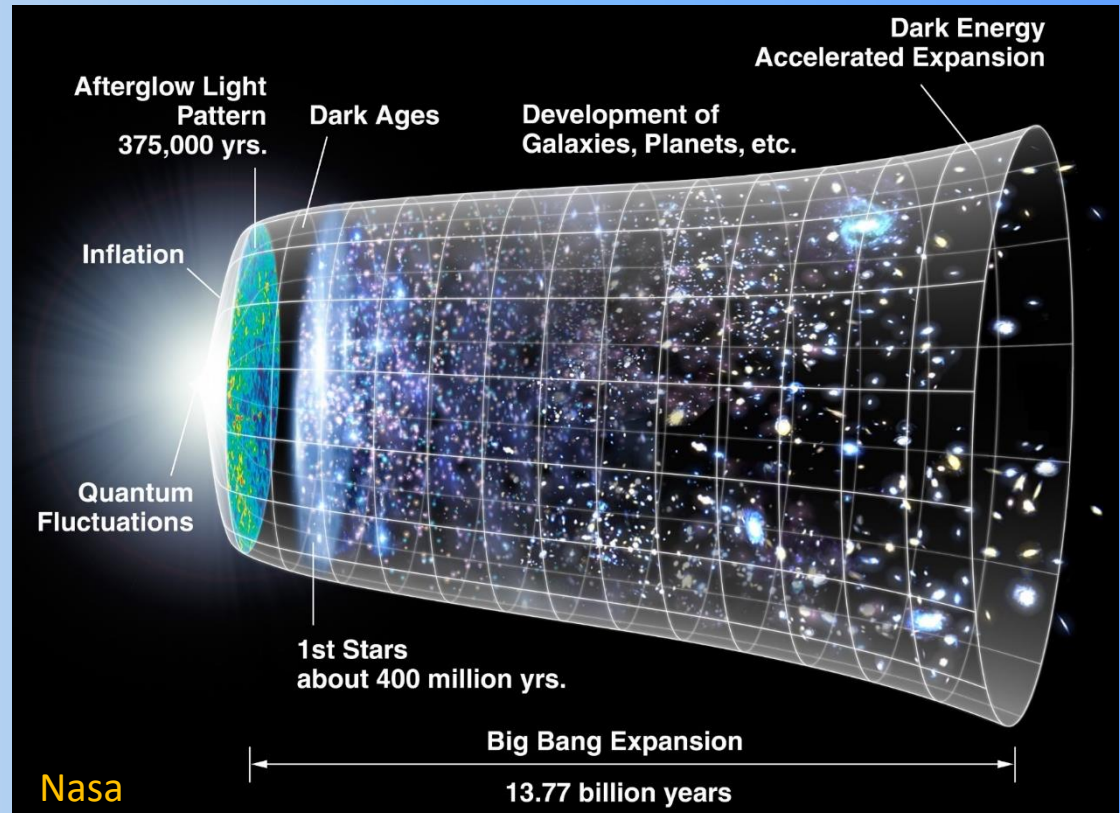

Fysiikka ja kosmologia:

Maailmankaikkeus on syntynyt alkuräjähdyksessä

Havaittava
fysikaalinen
universumi on
muodostunut
vuosimiljardien
kehityksessä

Fyysikot etsivät
kaiken alkua näistä
suunnattomista
kosmisista
prosesseista

Miten käsitys kaiken alusta fysikaalisena tapahtumisena pitäisi ymmärtää?

Kuinka fysiikka voi tutkia omaa lähtökohtaansa, fysikaalisten prosessien alkuperää ja selvittää fysiikan lakien syntyä?

Mitä "kaikki" ja "alku" tässä tarkoittavat?

Tarkoittaako "kaikki" aineellista maailmaa vai kaikenkattavaa, universaalia todellisuutta?

Tarkoittaako "alku" jo olemassa olevaksi tulleiden luonnonlakien, materian ja kenttien kehitystä vai absoluuttista alkua ja tyhjää ennen mitään olevaa?

Kaksi selittämisen tasoa

1. Tieteellinen / luonnollinen asenne
2. Filosofinen / ontologinen asenne

Luonnollisessa asenteessa todellisuus käsitetään sellaisena kuin se välittömästi ilmenee

Filosofisessa asenteessa kysytään, mitä luonnollinen asenne edellyttää ja tarkoittaa

Tieteenfilosofian tutkimuskohteena ovat tieteet itse, eivät tieteelliset tulokset

Tieteet tutkivat olevaa, ontologia olevan olemista

1. Tieteellinen / luonnollinen asenne

Tieteet tekevät perusoletuksia ja tutkivat olemassa olevaa todellisuutta

Jo lähtökohtanaan tiede, esim. fysiikka olettaa

- luonnonlait
- jotakin olevaa, jossa luonnonlait pätevät

Luonnontieteet kertovat erilaisista oleviksi oletetuista olioista ja asioista, esimerkiksi:

- Fysiikka hiukkasista, atomeista, aineen perusrakenteesta
- Kemia aineen rakentumisesta suuremmiksi kokonaisuuksiksi
- Biologia elävästä luonnosta
- jne

Kaikki kertovat alusta ja alkuperästä omalla tavallaan

Tiede ei kuitenkaan voi tutkia itseään, ei kertoa omasta perustastaan, siitä, miten se itse alkaa

Alkuräjähdysmalli ei voi kuvata sitä, mitä oli ennen fysiikan lakeja

Alkuräjähdysmallissa alkutila ei ole absoluuttinen tyhjä, vaan esimerkiksi

- kvanttimekaaninen tyhjiö
- kvanttikenttä
- kvanttifluktuaatiot
- jne.

2. Filosofinen / ontologinen asenne

Kysytään ajattelun ja olemisen ensimmäisiä perusteita

”Miten on mahdollista ajatella, että ...? ”

”Miten olemisen pitäisi ymmärtää? ”

”Mitä olevan olemisen tarkoittaa? ”

Tavoite, pyrkimys tai motivaatio katsoa jonkin ilmenevän asian tai kohteen oletuksiin, edellytyksiin ja perusteisiin, välittömästi ilmenevän objektin ”taakse”

”Taakse” ei tarkoita, että katsetta suunnattaisiin

- kauas, ulospäin kokemuksen ulkopuolelle
vaan
- lähelle, inhimillisen todellisuuskokemuksen edellytyksiin, mahdollisuusehtoihin ja perusrakenteisiin
- a prioriin, siihen perustaan, mitä on ennen tietoa maailmasta

Mitä on edellyttävä, jotta tieto on mahdollista?

Subjekti, jolle tieto ilmenee, joka kokee, ajattelee, ymmärtää
Objekti, joka asettuu subjektia vastaan, jota tieto koskee

Luonnontieteellinen tieto edellyttää esimerkiksi

Tutkijoita ja tiedeyhteisöjä, jotka

- jäsentävät ja ymmärtävät todellisuutta fysikaalisena ja käsitteellisenä
- idealisoivat, abstrahoivat, matematisoivat
- rakentavat laitteita, tekevät kokeita, analysoivat, tulkitsevat tuloksia, ...
- luovat fysiikan teoreettisia rakennelmia
- jne

Lassi ja Leevi
Calvin and Hobbes
Bill Watterson

Lassi pohtii filosofisia ja ontologisia kysymyksiä

Leevi vastaa luonnollisen asenteen mukaan

Heidegger ja olemisen ongelma

Martin Heidegger (1889 – 1976)
oli fenomenologian perustajan
Edmund Husserlin (1859 – 1938)
oppilas ja seuraaja

Fenomenologia – oppi ilmenemisestä

Todellisuus ilmenee merkityksinä
ajattelussa

Husserlin fenomenologia on

- inhimillisen kokemuksellisuuden ja ajattelun filosofiaa
- todellisuuden ilmenemisen mahdollisuusehtojen ja välttämättömien rakenteiden selvittelyä

Encyclopaedia Britannica

Fenomenologiassa pohditaan mm. seuraavia teemoja

- olemme aina jo maailmassa
- koemme todellisuuden aina “sisältäpäin”, ei ole ulkopuolista näkökulmaa
- on vain inhimillinen näkökulma, tämän yli emme pääse
- ei ole tiedosta riippumatonta tietoa

- ihmisen konteksti: tilannekohtaisuus ja -sidonnaisuus, ajallisuus, historiallisuus
- totuus olevasta voi paljastua vain ihmiselle

Mitä maailmasta jäisi jäljelle jos ihmiset häviäisivät?

- Mitä silloin olisi fyysikaalinen todellisuus?
- Mitä olisivat fyysikaalisen todellisuuskuvauksen käsitteet?
- Mitä oli ennen ihmistä?

Heideggerin ajattelussa fenomenologia laajenee ja kehittyy olemisen ja olevaksi tulemisen analyysiksi

- Mitä oleminen tarkoittaa?
- Miksi on olevaa ja mitä se on?
- Mikä on olevan alkuperä?

- Miksi ylipäätään on jotakin,
miksi ei pikemminkin ei-mitään?

Heidegger:

Kaiken perimmäinen alkuperä ei ole tieteen vaan filosofian, ontologian ongelma

Todellisuuden alkuperää on lähestyttävä kysymällä mitä oleminen ja olevaksi tuleminen ylipäätään tarkoittavat

Kaikki olevan oliot, myös kosmologian tutkimusobjektit, tulevat oleviksi inhimillisinä merkityksellisyyksinä

Oleva – oleminen

”Kaikki” on kaikkea olevaa

”Alkuperä” on olevan olevaksi tuleminen

Oleva on eri asia kuin olevan **oleminen**

Oleva (*Seiende, beings, a being*)

- **Sitä, mikä on** (substantiivinen)
- Oleva on olemassaolevia olioita ja asioita, kaikkea sitä mikä on
- Oleva on olioiden moninaisuutta, kontekstuaalista, tiettyä

Oleminen (*Sein, Being*)

- **Sitä, että on** (verbimuotoinen)
- Pelkkää olemisen vallitsemista, ”tyhjää tapahtumista”, olemista ilman olevaa

Oleva koostuu olioista

Oliot

Sitä, joka jossakin mielessä "on":
asia, esine, kappale, ...

- Olio voi olla konkreettinen, materiaallinen, reaallinen:
Tuoli, auto, puu, kissa, taideteos, alkuräjähdyks, ...
- Olio voi olla käsitteellinen, ideaallinen, abstrakti:
ajatus, luku 7, fysiikan teoria, alkuräjähdyksmalli, ...
- Olio on eriytynyt ykseys, olevan "yksikkö"
- Oliolla on oma identiteetti, erillinen olemassaolo,
suhteellinen pysyvyys

Oleminen

1. Olevan olemisena, läsnäolevuutena

Heidegger tarkastelee olemista erilaisista lähtökohdista ajattelunsa eri vaiheissa

Oleminen on ensiksi olevan olemista loputtomana olioiden moninaisuutena

Oleminen olevan olemisena

- olevan oleminen (*Sein des Seienden, being of beings*) ihmiselle läsnäolevana
- olemista analysoidaan olevan olemisesta käsin, olevien olioiden moninaisuudesta lähtien
- läsnäoleminen on jonakin olemista (*some-thing-ness*)
- todellisuus olevana on tieteen lähtökohta

- Oleva läsnäolevana on meille ilmenevää todellisuutta
- Läsnäoleva tarkoittaa jotakin, sillä on meille jokin merkitys
- Oliot ovat jokin jonakin
- Läsnäolevuus on olevan merkityksellisyyttä
- Läsnäolevuus on myös olevan ajallisuutta
  - Läsnäoleva: oleminen esillä- ja käsilläolevina, koettuina ja ajateltuina, jäsentyneinä, mielekkäinä, merkityksellisinä todellisuuden olioina
  - Olevan oliot ovat suhteessa inhimillisiin asioihin, käytäntöihin ja intresseihin
  - Ymmärrämme olevan oliot vain tietyssä ainutkertaisessa tilanneyhteydessä, kontekstissa muun olevan inhimillisiin merkityksellisyyksiin

Oleminen

2. Olevan taustana ja perustana

Toiseksi oleminen on olemisen vallitsemista, sitä että on, ilman olevaa

Oleminen perustana ei ole substanssi, ei subjekti, entiteetti eikä agentti, vaan tyhjää tapahtumisen vallitsemista

Oleminen olevan perustana ja taustana

- puhdas tapahtumisen vallitseminen ilman olevaa
- läsnäolon puuttuminen kätkeytyneenä taustana, perustana esillä olevalle läsnäololle
- Verrattuna olevaan, olemista perustana luonnehtii hahmottomuus ja jäsentymättömyys, merkitystyhjiys, ei-määrittävyys, oleminen ei-minään (olevana) (*Nichts, nothingness* = no-thing-ness)

Olevaksi tuleminen, läsnäolevan alkuperä

Heideggerin filosofian myöhäisvaiheen keskeiseksi teemaksi kiteytyy olevaksi tulemisen, olevan alkuperän analyysi

Oleminen läsnäolevaksi tulemisena (*Ereignis*)

- olevan olemisen differentioituva tapahtuminen
- todellisuuden tapahtuminen "No-thing-ness":istä "Some-thing-ness":iin
- oleminen olevan alkuperänä

Olevan alkuperä on olevan läsnäolevaksi tulemista, todellistumisen tapahtumista

Alkuperä tarkoittaa jatkuvaa merkityksellisuuden muodostumista ihmisen ajattelussa, ei yhtäkkistä tapahtumaa

Oleva eriytyy olioiden moninaisuutena ja ilmenee läsnäolevina merkityksellisyyksinä ihmiselle

Todellistumisen tapahtumisessa oleminen, oleva ja ajattelu kietoutuvat yhteen

Olevan todellisuus avoimuutena

Olevaksi tuleminen olioiden loputtomana monimuotoisuutena vaatii **sekä** ihmisen ajattelua **että** olemisen annettuutta

Oleminen jäsentymättömänä olevan perustana on merkitystyhjää, pelkkää olemisen tapahtumista

Olevan oliot eriytyvät tästä perustasta jäsentyneinä merkityksellisyyksinä ajattelun ja olemisen yhteispelissä

Ihmisen ajattelu ei siten yksin riitä. Läsnaolevaksi tuleminen, läsnäolevoituminen edellyttää

- ihmisen ajattelun avoimuutena ja vastaanottavuutena olemiselle

sekä lisäksi

- olemisen annettuuta avoimuutena

Kumpikaan ei yksin ole itseriittoinen.

Oleva paljastuu eriytyneinä olioina, ajateltavuutena ja merkityksellisyytenä vain **ajattelun ja olemisen vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa**

Olemisen annettuus ja ihmisen ajattelu yhdessä luovat avoimuuden tilan, tilanteen ja kontekstin, "aukeaman", jossa vuorovaikutus voi tapahtua

Olevan kontekstuaalinen ainutkertaisuus

Läsnäolevaksi ykseydeksi eriytyneenäkään olio ei ole irrallaan muun olevan merkityksellisyyksistä

Olioiden merkitykset ovat lukemattomin tavoin sidoksissa muuhun olevaan

Läsnäoleva todellistuu ymmärrettävänä tämän taustan merkityssuhteiden kokonaiskentässä

- Läsnäolevuus tarkoittaa myös ajallista tilanneyhteyttä
- Ajan kokemus jäsentyy fenomenologisen käsityksen mukaan kolmena ulottuvuutena: tulevana, olleena ja nykyisenä.
- Nykyhetken merkityksellisyys kattaa kaikki nämä ulottuvuudet: nyt läsnäolevan merkityksellisyydellä on historia ja tulevaisuus

Myöhäisvaiheessaan Heidegger hahmottelee tämän taustan kokonaisrakennetta:

Oleva todellistuu ajattelulle neljästä merkitysulottuvuudesta muodostuvana kokonaisuutena (*Geviert, Quadrate, Fourfold*)

Ammoisista ajoista alkaen ihmisten käsityksiin kaikkeudesta ovat kuuluneet ihmiset ja jumalat, maa ja taivas

Heidegger muokkaa vanhaa perinnettä ja tulkitsee neljä perusprinsiippiä uudelleen

- Ihmiset - jumalat:

Ajallinen, kontekstuaalinen, kulttuurisen perinteen taso -
tarkoituksellisuus ja tulevaisuuteen suuntautuminen

- Maa - taivas:

Materiaalisuus, konkreettisuus - käsitteellisyys, abstraktisuus

Olio todellistuu läsnäolevana merkityksellisyytenä näiden ulottuvuuksien leikkauspisteenä

- Oleva tulee mielekkäänä ymmärrettäväksi vain tilannesidonnaisten merkitysten läsnäolona
- Oleva tulee ajateltavana läsnäolevaksi ainutkertaisten ja ainutlaatuisten ajallisten, historiallisten, kulttuuristen, kielellisten, jne. merkitysten koosteena ja solmukohtana
- Se ei toistu koskaan samanlaisena uudessa tilanteessa

Oleminen ja ajattelu - sama

Mitä tarkoittaa ihmisen ajattelun ja olemisen vastavuoroinen vuorovaikutus?

Jokainen olio on identtinen vain itsensä kanssa

Olevan oleminen - se että jokin oleva on - merkitsee olevan olion identiteettiä, samuutta itsensä kanssa. Identiteettirelaatio kuuluu jokaiselle oliolle, ykseys itsensä kanssa.

- Ykseys on kaikkien olioiden olemisen perusluonne
- Tieteen objektit ovat yhtä itsensä kanssa, tämä identiteettiperiaate on samalla kaikkien objektien olemisen ja kaiken tieteen edellytys

Identiteetti, samuus, tarkoittaa suhdetta, jossa jotkin kuuluvat toisilleen.

Tätä suhdetta, toisilleen kuulumista, on ajatettava itse relaatiosta käsin, ei sen "osista", jotka ovat samat

Ihminen olevana oliona kuuluu olemisen kokonaisuuteen, jossa ihmisellä on erityinen tehtävä:

Ihminen on olemiselle vastaanottavana olemista

- Ihminen ajattelevana oliona on avoin olemiselle
- Olemisen "vaatii" ihmistä paljastamaan olioiden läsnäolon olevana

Oleminen tapahtuu ajattelun ja olemisen "olemissuhteessa", "toisilleen kuulumisessa"

Totuus voi paljastua vain ihmiselle

Totuus fenomenologisessa katsannossa ei perimmältään tarkoita väitelauseiden vastaavuutta kohteen kanssa

Totuuden alkutilmiö Heideggerille on totuuden perustava mahdollisuus – ihmisen ajattelun ja olemisen vastavuoroisessa avautumisessa ja yhteen kietoutumisessa paljastuva olevan oleminen

Oleminen ”vaatii” ja ”tarvitsee” ihmistä totuutensa paljastamiseen olevana, ihmisen tehtävä on todellisuuden ”toteuttaminen” ja olemisen ”vaaliminen” ja ”suojeleminen”

Yhteenveto

Kaikki olemisen olevana, olevan läsnäolevaksi tuleminen edellyttää

- ihmisen ajattelua avoimuutena ja vastaanottavuutena olemiselle
- sekä lisäksi**
- olemisen annettuutta avoimuutena

Kumpikaan ei yksin ole itseriittäinen

Olevan alkuperä on jatkuvaa todellisuuden eriytymisen tapahtumista ajateltavina ja merkityksellisinä oliona ajattelun ja olemisen vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa

Oleva tulee mielekkäänä käsitettäväksi vain ainutkertaisten, tilannesidonnaisten merkitysten läsnäolona